

PETŐFI HATÁSÁNAK PÁR TITKA.

Motto: Dalold el mind, mivel szived teli,
S minden hang, mely ajkadon kijő,
Lelked darabja légyen! . . .

Petőfi (Adorján Boldizsárhoz.)

Szokásos panasz, hogy a nagy közönség újabban elfordult a költészettől, s egészen rendén valónak kezdi találni, hogy a vers idejét múlta, s helyét mindenütt a próza foglalja el. Az egyes lapokban megjelenő költeményeket megszokta egyszerűen helypótlóknak tekinteni, s legtöbbször tudomást sem vesz róluk. Az újabb francia drámák hatása alatt: a színpadon sem kíván költészetet; és sokszor nagyobb hatást tesz egy ügyesen scenirozott s előre kiszámított csattanós helyzetekben bővülködő szindarab, mint egy oly költői mű, melyben a hideg számítás helyett a szív örök törvényei döntenek, s az egyszínű próza helyében lendületes versek kölcsönöznek szárnyat a szóknak.

A költő megszűnt korának „vates“-e lenni; a közönség megelégszik hirlapi cikkekkkel. E cikkek stylje pedig, vagy mondjuk, a prózai styl általában, napról-napra hanyatlík, mert a közönség a próza és a költészet fejlődése közt levő szoros összefüggésre nem reflektálván: ünnepli a pongyola-nyelvű tárczák szerzőit, s bizonyos eredetiséget lát benne, ha valaki túlteszi magát a mügönddal járó fáradságokon, s hétköznapi nyelven adja elő szegényes mondandóját. Ez irány bizonyára nem helyeselhető s ha létrejövetelének okát kutatjuk, nem annyira a közönségben, mint inkább a költőkben találjuk meg. Ezek tévedtek le az igaz útról s az olvasó csak a természet törvényeinek hódol, midőn visszariad műveiktől, mint az egészségtelen tápláléktól, s inkább a kevesebb igényű prózához fordul, mely — legalább tartalmilag — kielégíti. De kérdés: melyik hát ez az „igazi út“, s mi módon lehet feltalálni? A feleletet mindkettőre megtaláljuk egy valódi nagy költő műveiben. Be kell pillantani egy ilyennek titkos műhelyébe, hol a gondolatok születnek és nyernek megfelelő alakot; meg kell figyelni a teremtés pillanatában és rámutatni azon körülményekre, melyek közre játszanak, hogy művei bevégeztek

és tökéletesek legyenek. Ezzel ugyan még nem lesz valaki nagy költővé, de a valódi tehetségre nézve ép oly szükséges ez, mint a természet törvényeinek ösmerete, melyek életünkben sok veszélytől óvnak meg és sok cselekedeteinknél adnak útmutatást.

Újabb költők olvasása és sikertelensége ösztönöz minket is, hogy bepillantsunk Petőfi titkos műhelyébe, kinél ép oly öntudatlanul nyilvánulnak az örök-szép szabályai, mint a természetben a törvények. És ezúttal különösen azon közetlenségének titka érdekel, melylyel rögtön eltalálja az útát sziveinkhez, s a melylyel életében annyira el tudta ragadni kortársait. E titok pedig első sorban nála is csak az, a mi minden nagy szellemnél, t. i. az egyszerűség. És ez Petőfinél nem frázis, a melylyel az „Úti levelek“-ben tett nyilatkozata után nem is lenne szabad élni, midőn róla van szó.¹⁾ Erre ő — a természettől sugallt benső ösztönnön kívül — hosszas kísérletezés²⁾ és remekírók tanulmányozása után jött rá, úgyannyira, hogy ez elv később egészen öntudattossá válik nála. Bizonyítja ezt Kerényihez intézett úti leveleinek azon helye, hol a többek közt így kiált föl: „Mily egyszerű a puszta, s mégis mily fönséges! De lehet-e fönséges az, a mi nem egyszerű?“³⁾ Hasonló szellemben nyilatkozik akkor is, midőn Kazinczy Gáborról és Kúthy Lajosról mondván el véleményét, e szavakkal végzi: „Föl nem érem észszel, hogy vannak a nem mindennapi emberek közt is olyanok, kik nem tudják, vagy nem hiszik, hogy az egyszerűség az első és mindenekfölötti szabály; s hogy a kiben egyszerűség nincs, abban semmi sincs.“⁴⁾

Ezeket, mint Petőfi érett esztétikai felfogásának példáit, különösen Toldy azon vádja ellenében volt szükséges fölhozni, hogy Petőfi „kifejeletlen értelmiséggel“ bírt, — s hogy „a művelt világh behatásaitól érintetlen primitív magyar költő“ volt.⁵⁾

Azonban visszatérve az egyszerűségre, legelőször is a fogalommal kell tisztába jönnünk. Definiók helyett világosabbak lesz-

¹⁾ Petőfi vegyes művei. Kiadja Gyulai Pál. Bpest, 1863. III. k. 85 l.

²⁾ Zsengéiben és korábbi költeményeiben ugyanis még számos elvont és mesterkélt kifejezés fordul elő annak bizonyítékául, hogy sokáig küzködött, még érzelmeit és gondolatait keresetlenül tudá kifejezni. Ilyenek péld: Esküszegte lányka. (*A hitetlenhez*); Ádáz koporsó zordon éjjele. (*Lenke sirján*). A kellem gazdag ifjúságnak Elhulla báj virulata. (*Tünődés*); s a néptömeg varázslatánál Kéjtengerré leszen... (*Színés való*); s a porba tipratott kebel Fojtott dühéreményivel A hős előbbre lépett... (*Lehel*); Vagy ha van szív, mely kéjben Föllobogva érzene, Mért reám e jégtekintet? Boldogságnak istene!... (*Halálvágy*); Ki vagy nyomornak embere! Kit sújtoló istenharag Ily könyörötlén megvere? (*Az utolsó alamizsna*) stb

³⁾ Vegyes művek III. k. 56. l.

⁴⁾ Vegyes művek III. k. 94. l.

⁵⁾ A magyar nemzeti irod. tört. rövid előadásban. Harmadik javított kiadás. Bpest. Athenaeum. 1873. 154. és 156. l.

nek a példák. Igen sokszor hallám e jelzöt Aranyra alkalmazni, de részemről úgy találom, hogy Toldyt s még egy pár kevésbé emlegetett kisebb költeményét leszámítva; nála sem nyilvánul ez oly tisztán, hogy minden körülmények közt alkalmazható lenne reá. Tagadhatatlan, hogy a felfogást tekintve még egy oly homályos és bonyolult tárgy műben is, mint a „Buda halála“: egyszerű és természetes. Azonban a kivített illetőleg másként áll a dolog. A „Buda halála“ egyes helyei pl. magyarízát nélkül már nem érthetők, s balladái közül a „Szondi két apródja“ s a legutóbbiak némelyike a szerkezetben is annyira complicált, hogy a beszélőket sem könnyű megkülönböztetni bennök. Ezenkívül általános ismeretes, hogy mily előszeretettel vegyít régies és tájszavakat költeményeibe, a melyek többé-kevésbé mind az érthetőség rovására esnek, holott az egyszerűség első és egyik leglényegesebb feltétele éppen az érthetőségben áll.

Ime a nagy válaszfal Petőfi és Arany között e kérdést illetőleg. Petőfi sohasem mesterkélte sem a nyelvben, sem a verselésben, sem a compositióban; — s éppen ezért annyira világos és közvetlen, hogy a legigénytelenebb ember is megértheti. S úgy lehet, hogy műveinek éppen e könnyen-érthetősége, valódi egyszerűsége okozza, hogy az egykorú kritika általában kicsinyelte, s a mai sok fentartással hajlandó elősmerni érdemeit; mert emberi természetünkben rejlik, hogy a sok utánjárást igénylő dolgokat nagyobbra tartjuk a kezünk ügyében lévőknél.

Hogy mit tartottak pld. Petőfiről némely korabeli irodalmi körökben, kitűnik két Hiadorról szóló bírálatból, melyek eredetileg a „Honderü“-ben és „Budapesti Hiradó“-ban adattak közre, de reclam-gyanánt lenyomatva olvashatók még az 1848-ban megjelent „Hattyudalok“¹⁾ című vers-cyculus előtt is. Ezek ugyanis míg egyfelől igen jelentékeny s tudtommal eddig még föl nem használt észléásokat tartalmaznak Petőfire: érdekes világításban tüntetik föl azon körök műízlését is, melyek a szó rosszabb értelmében vett aristokratikus érzelmeket az esztétikába is át akarták plántálni. Eltekintve ugyanis attól, hogy 1848-ban így írnak Hiadorról: Ő irodalmunkban úgyszólván tulajdonképpen legvalódiabb képviselője a tiszta lyricának²⁾, s hogy különös érdemül rójják föl neki a „plasticai elevenségű“ Byronnal szemben, hogy „elmosott, homályos, ködszerű“, s mint ilyen „egyetlenül, habár egyedül is, áll irodalmunkban“, — így folytatják az említett bírálatok: „Hagyja tehát Hiador az apró szellemeket,

¹⁾ Hattyudalok. Irta Hiador. Pest. 1848. Heckenast Gusztáv sajátja. 8-adr. 80 l

²⁾ A ritkán szedett szavak az eredetiben vannak úgy szedve.

kik óriás talentomán foltot kutatva erőlködnek felkapaszkodni, lábai alatt nyugton dongani. Vannak költők, kik a néphez leszállanak és mint Kotzebue, Bürger Németországon, hamar népszerűekké lesznek; de azért a nemes költér-király Goethének is megvan a maga aesthetikai becase, ámbár a népnek előbb föl kellene hozzá emelkedni. Azért, hogy Vörösmarty dalait minden kocsis és pórcseléd ajkairól nem halljuk, azért Vörösmartytól senki sem fogja elvitázni a költér nevet. Mi szívesen megadjuk kinek-kinek a maga helyét kritikái pantheonában irodalmunknak, csak hogy a szolga ne tolakodjék az úr elé, a csárdák fia a szőnyegfedte szalonokba. Kinek szitok ül ajkán, az csak maradjon az erdőben, ott künn megadjuk neki az illető tiszteletet, s odaitéljük a díjt a veszekedés terén; de ha lelkesült dalnokok babérkoszoruért zengetnek „föllengő éneket“: ott valódi dalokat várunk, ott ne sértsen bennünket az aljasság hangja, . . . ott az elvontan szép fogalmai szerint ítélünk, és mindent kárhoztatunk, a mi a „valódi műszéppel“ ellenkezik.“

De legújabban is meglepő volt, midőn Gyulai Pál „Arany János emlékezeté“-ben párhuzamot vonván közöttük, azt mondja, hogy „Petőfi izlése és szívnemessége nem mindig egy erejű képzelme szárnyalásával; Arany képzelme ha talán lankad is, izlése és érzelmi nemessége ugyanaz marad“; — továbbá, hogy „Petőfi csak a népköltészetre támaszkodott, Arany a régi költőkre is, egész a középkori maradványokig“ stb.

E két fontos váddal szemben azonban önként kínálkozik ugyanesak Gyulai Pálnak az 1854-iki „Új Magyar Museum“-ban¹⁾ megjelent „Petőfi Sándor és lyrai költészetünk“ című értekezéséből két erre vonatkozó hely, hol azt mondja Petőfiről, hogy „kikelhettek szenvedélyessége ellen, de becsülniök kellett nemes szívét“²⁾ (36. l.) — később pedig, hogy: „A költői tanulmány: az élet, önmaga a költő s a világirodalom nagy szellemei. Nem volt nagy költő, ki e három iskolából ne került volna ki, s Petőfi is, mikép élete és művei bizonyítják, járta mind a hármát.“ (U. o. 112.)

E kis kitérés után azonban vizsgáljuk egy kissé közelebről: miben nyilatkozik nála más költőkkel összehasonlítva ez egyszerűség, melyből remélhetőleg egyszersmind ezek csekélyebb sikereinek oka is ki fog tűnni.

¹⁾ Új Magyar Museum 1854. I. fűz.

²⁾ Toldy is elősmeri róla, hogy: „Teremtő képzelemmel, s mély erkölcsi érzés mellett szilaj daczczal“ stb. birt. (Magy. nemz. irod. tört. Harmadik kiad. 154. l.)

Először is a képletek (tropi) és elvont kifejezések aránylag csekély számában. Számos költeményt lehet felhozni Petőfőtől, még pedig a szebbek és népszerűbbek közül, melyekben csak itt-ott fordul elő egy-egy tropus, vagy metaphorikus kifejezés.¹⁾ Nyelve és kifejezési módja is ép oly tiszta és közvetlen, mint érzései, s valamint ezeknél nincs szükség erőltetés- vagy mesterkélésre, úgy kifejezéseit sem kell komplikálnia, mert a valódi érzés könnyen megtalálja a valódi hangot. Oly tisztán folynak a költemények lelkéből, mint a havasi forrásból szakadó patak, melynek mélyén a legkisebb homokszem is tisztán kivehető. Ellenben ha kedve jön képekben beszélni, akkor annyira beleéli magát ezek világába, hogy ép oly egyszerűnek és természetesnek tűnik fel, mint ha azok nélkül beszélne. Így bármelyiket vegyük is ilyes költeményei közül,²⁾ egyikben sem találunk távolról vett hasonlatot, homályos vagy éppen elképzelhetetlen, s a természetről való ösmereiteinknek ellentmondó képet. A valódi költőnek ugyanis minden természetből vett képe, vagy hasonlata épp oly közvetlen tapasztalaton alapult s így ép oly igaz is, mint minden érzése. Innen van, hogy az ilyenek műveiben soha sem akadunk fenn egy-egy képtelen képen, elhibázott hasonlaton, — és soha sem is jut eszünkbe, midőn valamely érzésének ad kifejezést, hogy ez nem igaz, vagy: hogy nem történhetett így meg. A gyengébb költő azonban épen abban különbözik a valóditól, hogy érzései, valamint képei sem alapulnak mindig közvetlen, hanem legtöbbször csak köleszöngött tapasztalatokon, s így másod- vagy harmad kézből lévén átvéve: nem is hathatnak olyan közvetlenül.³⁾ Ez a fő hibájok — Aranyt természetesen nem értve ide — mindjárt a Petőfi után következő költőknek is, kik közül a jelesebbekkel, minthogy távolabb esnek, ez alkalommal kizárólag foglalkozunk. A gondolatok, képek és érzések mesterkélése ugyanis mesterkéltté teszi nyelvöket is, mert nem akarván elárulni az őszinteség és igazság hiányát: kénytelenek homályosan kifejezni magukat. Innen a sok abstractio a nyelvben, mely a nagy közönség előtt élvezhetetlenné teszi őket. Nagyobb baj, hogy ez általános szellemi szegénység majdnem stereotyppá tévé a költői nyelvet, úgyannyira, hogy ma már egy kis gyakorlattal bárki is hangza-

¹⁾ Pál mester. Két sóhaj. Katona élet. Megy a juhász. Hull a levél a virágról. A jó öreg kocsmáros. Halvány katona. Mi nagyobb a Szent Gellért hegynél? Pusztán születtem. Hej Büngözdsdi Bandi. Csokonai. Paripámnak az ő színe fakó. Zöld leveles fehér. Három fiu. Birom végre Juliskámat. Anyám tyúkja. Szülőföldemen. stb.

²⁾ Az én torkom álló malom. Szerelem vándorai. Verseim. Szerelmem zugó tenger. Esik, esik. Kéket mutatnak még. Mint felhők a nyári égen. Ki a szabadba. stb.

³⁾ L. erre nézve Tain „A művészet philosophiája“ II. fejezetét.

tos versecskét írhat, mert új nem igen teremvén, minden gyakrabban előforduló érzés-, kép- vagy ötletre meg van az állandó formula. Egy-egy ilyen kép vagy hasonlat aztán egész vándorútat tesz az egykoru költőknél vagy verselőknél, s némelyik oly kedvelt, hogy akkor is alkalmazzák, mikor semmi szükség reá.¹⁾ De ennél is kárhózasabb, midőn a gondolatbeli szegénység tropusok hajhászatában nyilvánul.

Akkor tűnik ki valóban a költő és költő, s igazság és igazság közti különbség, ha Petőfi mesterkéletlen, s a mint egy jó ismerősöm kifejezé: sem a chemia, sem a physika ellen nem vétő képeit az 50-es évek egyik-másik költőjének igazán képtelen képeivel hasonlítjuk össze.²⁾ Mi minden van ezeknél összehalmozva

¹⁾ Mint a harmat a virágos ágon:

Ugy csügg rajtad egész életem.

(Szelestey L. „Tündérvilág“. Bpest. 1856. Müller Gy. 21. l.)

Egyetlen kincsem a könyv még e világon,

Reszket, mint harmat az elhervadt ágon.

(U. o. „Bár örömmhez“ cz. költ.)

— — — — —
Arany hullám voltál a szép rózsaaágon,
De mosolygó képed elenyészett, miként
Harmat a virágon...

(U. o. pár sorral alább.)

Ne reszkess úgy gyönyörű galambom,

Mint a harmat a rengő falombon.

(Tóth Endre „Zengő bokor“. Pest. 1853. Müller Gy. I. k. 53.)

Elhullottál — — — — —

— — — — —
Mint a harmat a leveles fáról,

Ha a szellő sebesen megfújja.

(U. o. II. k. 33. l.)

²⁾ — — — — bárhova tekintsek,

Múltamnak setét sírja domborul,

S fölötte a fekete sírvirág

Szakgatott lelkem czimbalomdala.

(Tóth Endre „Zengő bokor“. II. 9.)

Bokrétámat, e fehér virágot,

Azt a kis lányt ott rejtettem el én...

Értte nyilnak fekete virágok

Szenvedésem márvány-tengerén.

(U. o. I. 87.)

Kikelet a te kebeled,

Az én keblem kihült sohaj:

Félek reád lehelleni,

Hogy elborulsz hideg hóval.

(U. o. I. 77. *Physikai költészet!*)

Sugáros szellő, szép emlékezet:

Meghalt szív könnye rózsaaág felett...

(Szelestey L. „Tündérvilág“. 2. l.)

csak egy pár sorban is! Sírvirág, czimbalomdal, márványtenger, rózsaaág felett meghalt szív könnye, délibábos róna, szárnyrakelt tenger, az álmok piros rózsáin kelt gyöngy, fájó meleg sugár, éneklő madár és mezitelen lábön pengő sarkantyú... Hogy higyen neki, vagy hogy érezhessen együtt az olvasó egy-egy ilyen költővel!

Másik nagy titka Petőfi hatásának a költeményeiben nyilvánuló keresetlen őszinteség. Csak akkor ír, ha belső ösztön hajtja rá, s csak azt, a mit igazán átértett, vagy átélt. Nem énekel mástól kölcsönzött fájdalmat, s nem ujjong más által érzett örömen. Nem kölcsönzi a helyzeteket, hanem maga teremti saját élményeiből, s ezért mindig magát adván költeményeiben, egész világosan áll előttünk, s nem áztatja az olvasókat folytonosan álutakkal, homálylyal, titkolódzással. Ezért nem is kapható nála egyetlen ilyen ezimű költemény sem, mint: „A titok“, vagy „a sötétség dalaiból“ stb. a milyenekkel később gyakran találkozunk. E keresetlen őszinteség míg egyfelől érdeket kelt a költő iránt, másfelől bizalmas viszonyt eredményez költő és olvasó között, s okozza, hogy az olvasó őszinte jó barátta válik, s egyenlően osztozik költője érzelmeiben. Más szóval: a költő ilyenformán azonnal megtalálja az utat, mely az olvasók szívéhez vezet.¹⁾ Mit tesznek azonban mindjárt Petőfi után az 50-es évek ünnepeltebb költői is? oly titokzatos homályba burkolják magokat, hogy egészen elvesznek az olvasó szemei elől s irnak oly dolgokról is, melyeket aligha átéltek, vagy átéreztek valaha. Lépten-nyomon ajkaikon lebeg az olyan eskü, a melyről

Az én gondolatom délibábos róna
Végig ragyogja az emlékezet napja,
Virágok nyílnak benne meszsi-távol,
Csillagok esnek rá az éj homályából,
Szárnyra kelt tenger, mely gyöngyeit hullatja.
(„Tündérvilág.“ Az én gondolatom cz. költ.)

És... oh szerelem! te ifjuságom lenge
Álmainak piros rózsán kelt gyöngye!
Mit szóljak te rólad? fájó meleg sugár,
Szivem levegője... légy majd sírom felett
Kis éneklő madár...

(U. o. Bár örömimhez cz. költ.)

Legérdekesebb azonban a következő:

Mezítláb sétálgatsz, mint a kevély páva,
S örülsz sarkantyuid vidám pengésének...

(U. o. A könnyelműséghez.)

¹⁾ Petőfi őszinteségére minden költeményében találunk példát, itt hát csak a szembetűnőbbek közül legyen felsorolva egy pár: Egy estém otthon... A jó öreg kocsmáros... Az volt a nagy munka... Kinn a kertben voltunk... Állj meg feleségem stb.

előre tudjuk, hogy eszökbe sem jut megtartani, s minden kis dologért ígérnek, hogy meghalnak, szívök megreped, vagy megőrülnek stb. Szenvedélyök nincs, csak panaszuk. Nem elragadni, magukkal röpiteni igyekeznek, hanem csak szájalmat akarnak geresztetni maguk iránt. E végből aztán a végletekig megalázzák magukat s oly torzalakokat rajzolnak saját személyeikből, hogy inkább visszatetszést, mint szájalmat keltenek.¹⁾ Az ily modorba aztán annyira beleélik magukat, hogy ott sem tudnak menekülni a hihetetlen mondásoktól, a hol nincs okunk kételkedni őszinteségökben.²⁾ De legkényelmesebben érzik magukat akkor, ha átláthatlan fátyollal takarják el az olvasó szemei elől azt, a miről irnak. E tárgy nélküli szavak — különben kifogástalanul szépen csengő — halmazából aztán az olvasó megsejti, hogy egy nőről is van szó, kit a költő „álmai virágá“-nak (Szelestey), „dalai elpedett vágá“-nak, vagy ha „népiesen“ akar szólani: „aranyfüstös rozmarinszál“-nak (Tóth Endre) nevez; — meg egy csalódott költőről is, kit a kötet végén vádolni kezdvén a lelkiösméret, hogy mind abból, a mit irt, az olvasó mit sem ért, így kiált föl a legutolsó versben:

Ne kérdezzétek titkát bánatomnak... (Szelestey.)

Ezek azonban talán mind türethetőbbek annál az őszinteségnél, a mely pld. Lisznyainál már-már tolakodássá fajul. Ő éppen abban a hibában szenved, mint a modern realisták, t. i. a valót magát akarja élénk állítani egész ridegségében, nem pedig annak „égi másá“-t. (Arany.) Így aztán ha elbeszél, egész költészete alig egyéb az események krónikaszerű felsorolásánál,³⁾ melyekben még az is meg van, hogy, midőn valakit meglátogatott, a csaléddel mit beszélt; s a „Komló“-ban a kellnerek mit csináltak, s a szárdelli hogy esett, stb. Ha a népéletből vesz tárgyat: tele van provinczialismussal. mert azt hiszi, hogy úgy jellemzi leg-

¹⁾ Elöttem áll a jövő

Irtóztató képe:

Szétszórt hajjal bujdosom

Örökké egy végbe!

Nevetni fog a kilát...

Csak te sirsz majd értem...

(Tóth Kálmán „Sorsunk“ cz. költ.)

²⁾ Van egy-két cimborám, el-el iszom velök,

Hanem minő kedv ez!... Mint az elitélté,

Az is tánczolsokszor, mikor halni viszik.

Hej, csak ott tudtam én igazán mulatni,

Hol egy cigány húzta, az is csak féllábon stb.

(Tóth K. Honvágy cz. költ.)

³⁾ Degré arczképe. Egy költő barátom szerelme. Komlókerti cimboradalok. Látogatás, stb. (Dalzongora. Pest 1858. Heckenast.)

jobban a népet, ha különös kifejezéseit hajhászsa és tanulja el,¹⁾ vagy tetteiket a magok pongyolaságokban foglalja versbe.²⁾ Ha Petőfinél fordul elő egy pár különösebb költői nagyítás, mint pl. Ha a föld isteu kalapja . . . stb. ő még tovább megy, s az „isten pipájá“-nak mondja; s Mátyás királyt olyan „Ihetedhet országra szóló legény“-nek festi, ki előtt a szivárvány letérdepelt:

Hogy vegye fel, ha másnak nem
Hát csak nyakravalónak . . .

(*Palóczdalok LXI.*)

Sőt, ha Homérosz „rózsa ujjú hajnal“-t merészelt mondani, Lisznyai egyenesen „rózsa csecső“-t mond. (*U. o. XXIX.*)³⁾

¹⁾ A ribizli pirosogyik,
A galambom ház asogyik,
Zsindely alatt beráczázva,
Faluvégén lesz a háza. stb.

(*Palóczdalok. Pest. 1851. Különben az egész „Palóczdalok“-nak ez a tendenciája.*)

Tóth Endrénél is:

Egy szem vasra vannak verve,
Aligség, hogy mozoghatnak.

(*Zengő bokor I. 19.*)

Madarai az erdőnek

Csittatok egy keveset. (*U. o. II. 134.*)

Eredetiség hajhászatra sok példa található Székely Józsefnél is:

Van nekem egy rongyos könyvem,
Csak úgy gatyába kötve.

(*Szészéldalok. Pest. 1853. Müller Gy. 57. l.*) stb.

Nem megyek én sehova se,

Elég vas a halál keze.

Gyurjon össze a markába,

Bagó leszek a szájába. (*U. o. 214*) stb.

²⁾ Palóczdalok XLII. dal. (*A kappancsinálás költészete.*)

³⁾ Ilyes nagyításokra érdekes példák a következők is:

De hogy ezt a szép virágot eldobtam,
Még a föld is megreszketett alattam;
Az égtől meg oly nagyon messze estem,
Hogy boltját egy pipa kupaknak néztem.

(*Székely J. Szészéldalok. 24.*)

Na csillagok, fényes, hideg csillagok!

Jó lesz, ha előre lemasiroztok,

És pediglen kettőztetett lépéssel —

Szórnyúség lesz, a mit haragom mivel.

Mert megrántom azt a hosszú kötelet,

Mit az ógen tejút néven ismerék,

Nyakamra kötöm végét, úgy rántom meg:

Hogy a világ velem együtt fuljon meg.

(*U. o. 36-ik l.*)

Az ilyenekből aztán természetesen következik, hogy az olvasót nem érdekli az olyan költő, ki a természetet és tüneményeit nem képes mint egészszet fölfogni, hanem még a részletek közül is egyoldaluan csak a legközönségebbeket s a még csak nem is együvé illőket kapja ki. Világos tehát, hogy méltán sorozhatjuk Petőfi hatásának titkai közé a sok-oldalúságot is, mely egyszersmind a valódi nagyságnak egyik fő-fő jellemvonása. Maga Petőfi is érezte ezt, s szól is róla a „Vegyes művek“ 180-ik lapján. E tulajdon nála egész teljességében nyilvánul. Ő nem „dolgozza belé“ magát egy eszme, vagy érzés körbe, s nincs kötve semmi chablonhoz. Érdekli minden, s szíve nemcsak egy kis körért, hanem az egész emberiségért dobog. — Ezért költészetét nem is lehet egyetlen szócskával jellemezni, mert valamint a bibliában vagy Shaksperében találhat magának mottót az istenhívő és istentagadó; idealista, vagy materialista is; — úgy Petőfiben is megtalálja a lelki állapotához illő hangot mindenki. Ő ember, mint a hogy Napoleon mondá Goetheről; még pedig egész ember, ki, mint a faj egyik legtokéletebbje egyesíti magában az ebben foglaltató egyedekek összes jellemző sajátságait.

Szóval ő nem „szakember“ a költészet terén, s épen azért, helytelen felfogás őt akár egyszerűen „népies“-nek, akár „genre“ költőnek stb. nevezni), mert ő népies, lyrikus, genre-költő, elbeszélő, drámaíró, philosophus, kritikus, balladairó, — s ezenkívül szomorú, vig, kétségbeesett, szeszélyes, satyrikus, humoros, stb. stb. egy személyben. Innen van, hogy bárki fogjon olvasásához: talál benne magának valót; s hogy soha sem válik unalmassá. Képeiben, hasonlataiban, tárgyában, nyelvében, formáiban egyaránt változatos; úgy, hogy neki nincs megszokott „modor“-a, s így legfeljebb csak trüvestállható, de az ő modorában úgy tréfából, mint komolyan egyaránt lehetetlen verset írni. Tőle csak tanulni lehet, mint minden nagy költőtől, de a ki utánozni próbálja: épp oly ízetlenné válik, mint a Shakspere vagy Verther-utánzó.

Olyan nagy az én szerelmem,
Mint egy négy emeletes ház. (U. o. 39.)

Énekek rólátok
Fehér, piros virágok
Szőke, barna leányok!
Nagy, tüzes szerelmet,
Mint egy pékkemence. (U. o. 79.)

1) Salamon Ferencz „Petőfi újabb költeményei.“ Budap. Szemle. Szerk. Csengery Antal. 1859.

Ezekkel szemben újabb költőink látköre aránylag nagyon szűk. Rendszerint mindenik választ magának egy-egy eszmekört, a melyben mozog, s tovább nem igen gondol. Beleéli magát egy bizonyos chablonba, s egy időn túl aztán nyelve, kifejezései, érzései, gondolatai egyaránt megállapodnak. A szenvedély megrázó hangja helyett finoman kicsiszolt, gördülékeny, szépen csengő, de erőtelenségtelen, és sokszor vajmi keveset magokban foglaló sorokkal kell megelégednünk. A szintelen, egyhangu, bádjadtt versek aztán természetesen kevés érdekléssel bírnak az olvasó előtt, ki egészen közönyös a burkolt szavakban elébe adott burkolt viszonyok, s az ezekkel kapcsolatos tárgytalanoknak feltűnő érzelmek iránt. Ilyen formán tehát a várt hatás elmarad, s a közönség olvasó része a prózához, vagy az idegen és régibb költőkhöz fordul.

E kérdéssel szoros kapcsolatban áll Petőfi hatásának egy másik és igen fontos titka: hogy t. i. ő le tudta bilincselni saját korának figyelmét korát visszatükröző költeményei által is. Es ezekben is épp oly sokoldalú, mint egyebekben. Ilyes költeményei t. i. korántsem közönséges alkalmi versek, hanem egy, a lényegét mindenben kiérző lélek mély reflexiói. Sasszemeivel áttekinti korát; szívével átérzi szenvedéseit; felfogja, s ha kell kigúnyolja félszégességét és hibáját; — de a magasba szárnyal nemes lelkesültségében, ha valami szépet és nagyot fedez föl benne. A nélkül, hogy kicsinyességekbe bocsátkoznék: annyira hű képét adja kora úgy társadalmi, mint szellemi és részben politikai életének is, hogy a történész ilyes költeményeiből fogja legjobban kiérezhetni az akkori kor valódi szellemét és hangulatát.¹⁾ Különbösen is „a költészet philosophusabb és igazabb, mint a történelem“ — mondja Aristoteles.²⁾ Mily messze maradnak mögötte e tekintetben is mindjárt az utána következő költők. Az 50-es évek reményvesztett zsibbadtságát, elfojtott fájdalmát, látszólagos közönyét Aranyon és Tompán kívül egyik sem tudja kifejezni. A nemzet fejlődésére nézve oly nagy jelentőségű korszaknak jóformán csak egy oldalára fordítanak figyelmet: a sírva vigadásra. Csak a felületen tudnak lebegni, s külsőségekben vélik feltalálhatni mind azt, a mi korukra nézve jellemző; de a nemzet szívébe temetett fájdalmára, kinzó kételyére, fel-fel lobbánzó, s megint kialvó reményére nincs hang hurjaikon. Az olvasó lelkét sivárrá teszik a magok porgyolaságukban elbeszélt dáridók, s a „Huzd

¹⁾ Pinty urfi. Magyar nemes. Külföld magyarjaihoz. Gyors a madár. A magyar nemzet. Deresre huzták a gazembert. Magy. ifjakhoz. A XIX. sz. költőihez. A nép nevében. Szájhősök. Katona élet. Pató Pál ur. Olaszország. Vasuton. Okatootáia. 1848. stb.

²⁾ *διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποιήσας ἱστορίας ἔστιν.* Arist. Poet. Ed. Susemihl. Leipzig. 1874. IX. 108. 1.

rá hé' Patikárus" kezdetű muzsikáltató dalok, a melyeknek, mint-hogy költészet nem nyilvánul bennök, s nagyon is helyhez és időhöz kötött alkalmi darabok: maradandó becsök úgy sincs. E körülmény mig egyfelől azt bizonyítja, hogy nem volt érzékek koruk valódi hangulata iránt, s nem tudának a kicsinyes külsőségek fölébe emelkedni: eszmékben és gondolatokban való szegénységökről is tanuskodik. Mig Petőfi még gyengébb költeményeiben is csak játszik a gondolatokkal, szebbnél szebb képekkel és hasonlatokkal¹⁾: addig utódai elhasznált képeket és hasonlatokat próbálnak újból kifestegetni, s gondolatok helyett csak ötleteket adnak költeményeikben. Sőt még ezekkel is fősvénykednek, mert ha valakinek egy ötlete, újszerű képe, vagy hasonlata támad, azonnal hangulatot keres hozzá, s aztán egy kis bevezetés, festés, pár szép jelző és ügyes rím: s készen van a költemény. E módszer annyira átalánossá lett, hogy némely költemény-füzetben a hány költemény, annyi ötlet, s megfordítva. Hát még ha a compositióra tekintünk, mely a valódi költőt a legközelebb hozza a teremtőhöz! Ez is egyik nagy titka a Petőfi hatásának, mert az olvasó bármily igénytelen legyen is, azonnal felösmeri a teljest és bevégzettet, habár okát adni aztán nem mindig tudja.

A jó compositió olyan, mint egy arányosan nőtt fa, vagy szépen kinyílt virág, s lelkünkre nézve kellemes megnyugvásban és teljes összhangban nyilvánul. Petőfi az ilyenekben is valódi mester, s költeményeit forgatva lépten-nyomon találkoznak egy-egy ily remekkel²⁾, sőt arra is van eset, hogy compositió tekintetében az egyébként gyenge költemény is sikerült.³⁾ Erre azonban elkerülhetlenül szükséges az eszme, vagy gondolat, mely a költő lelkét is teljesen betöltse, hogy miután itt kellőleg megérelődött: tökélyesen jöjön a világra. Úgyde újabb költőink gondolatbeli szegénységéről már előbb volt szó, s mi ezzel hozzuk kapcsolatba a jó compositió hiányát is. Sok költő műveiből ugyan is az tetszik ki, hogy midőn irni kezd, még nincs tárgyával teljesen tisztában, hanem csak homályosan zsong lelkében valami. Így tehát nem azon czél lebeg előtte, hogy a lelkében már élő egészet még jobban kidomborítsa, hanem, hogy az érzett bizony-

¹⁾ A bűbánat szivetrágó ürgeji . . . halál, te nagy kérdésjel. Az álom ablak, melyen által Lelkünk szeme jövőbe néz . . . Fürdik a holdvilág az éj tengerében. Nyugodt a táj, mint arcz, mely küzdött A halállal s már kiszelve. stb.

²⁾ Hortobágyi kocsmárosné. Halál vágy. Én. Szeget szeggel. A virágnak megtiltani nem lehet. Egrí hangok. Vizen. Ivás közben. Csokonai. Volnék bár. Az én szerelmem. Szivem, te árva rabmadár. Pál mester. Hatalmas orvos az idő. Képzetem. Búcsú Kun-Szt.-Miklóstól. Az utolsó ember. stb.

³⁾ Est.

talán hangulatból hozzon ki valami egészet. Természetes, hogy így nagy munkával, a szó szoros értelmében sorról-sorra kell kiszélnie költeményét; — s míg egyfelől ilyen formán compositióról szó sem lehet; másfelől a hangulat sem képes egy egészszé össze kapcsolni az ily soronként mesterkéltné költeményt.

Fel lehetne itt még említeni a leírásokat is, melyek Petőfinél soha sem vesznek el a részletekbe, vagy lapulnak el pusztá descriptióvá, hanem egészen a Lessing követelménye szerint¹⁾ tiszteletben tartván a festészet határait, cselekvény van öntve beléjük; vagy más szóval: az egyes részletek idői egymásutánban következnek.²⁾ Ezúttal azonban még csak egy tükörrel legyen szó Petőfi hatásának: a nyelvről. Már az előbb elmondottak is sok tekintetben vonatkoznak erre, de most különösen azt értem, midőn a nyelv az érzésekhez és gondolatokhoz símulva úgy tűnik fel, mint egy bűbájos zenekíséret, melynek accordjai még sokáig, sokáig visszhangoznak lelkünkben.

Sokan Petőfi nyelvről felette keveset tartanak, sőt vádolják, hogy a pongyolaságot és választékosság hiányát ő honosította meg költészetünkben. Nem tudom, hogy a kik ezt állítják: olvasták-e valaha figyelemmel Petőfit, de részemről a nyelvben is épp oly sokoldalúnak és választékosnak találom, mint a milyennek egyebekben bizonyult. Azt hozzák fel különösen ellene, hogy fölötte erőteljes és „porias“³⁾, s nem tudja magát elég gyöngéden, vagy a mint egyik ösmertetője kifejezé: „a finomabb ízlés“ követelményei szerint kifejezni.⁴⁾ Erre nézve legyen elég csak annyit megjegyezni, hogy Petőfi mindenütt olyan nyelvet használ, a melyet a tárgy természete megkövetel.

Ő ezt könnyen is teheti, mivel birtokában van a magyar nyelv legfinomabb árnyalatának is. Ha akart volna, írhatott volna tájnyelven, vagy akár a Tinódi nyelvén is, a mint meg is kísérté keeskeméti tájszólás szerint és Gvadányi-féle nyelven verselni, még pedig oly sikerülten, hogy bármelyik is bátran magáénak vallhatná.

A mi pedig különösen a gyöngédséget és zengzetességet illeti: akárhány oly példát hozhatni fel költeményeiből, melyek

¹⁾ Laokoon XVI-ik fejezet. Különben már a VI-iktól kezdve erre vonatkozik.

²⁾ Alföld (5-ik és 6-ik str.) Est. Ki a szabadba. Az erdei lak. Falun (5-ik str.) Kutyakaparó (Asztal, kemence, minden él és cselekszik. Még a harangzó is csak meghalni jár ide.) Tisza. Téli estvék. A pusztá télen. stb.

³⁾ Toldy „Magy. nemz. irod. tört.“ III-ik javított kiad. 154.

⁴⁾ „Főleg a finomabb ízlés követel levonásokat (a P.) érdemeiből.“ (Salamon F. *Budapesti szemle*. V. k. 1859.)

öt minden költők közt egyik leggyöngédebbé és zengzetesebbe avatják.¹⁾

Mily keveset érnek az ilyenekkel szemben az 50-es évek költőinek szépen csengő szavai, egymásra halmozott jelzői és ke-
resett kifejezései

Ime, e titkokról óhajtam kissé föllebbenteni a fátylat. Nem mintha ezekkel kimerítettnek gondolnám a tárgyat, — mert hiszen Petőfi hatásának a felsoroltakon kívül még igen-igen sok olyan titka van, a melyekről szintén feladatom köréhez tartozó lett volna megemlékezni. Sőt az itt felsoroltak is oly természetiek, hogy minden egyes pont egyszersmind egy-egy külön értekezés tárgya is, — de ezúttal mintegy contour gyanánt csak lehetőleg rövidre vont alapelveket szándékoztam adni: a részletesebb kidolgozás más alkalomra maradt. Különben úgy hiszem, hogy az épen itt tárgyalt elvek azok, melyek egy költőt valóban nagygyá tehetnek. A közetlenül Petőfi után következő költőkre ugyanis, épen az érintett okokból, már nem illenek azon szép szavai, hogy:

Újabb időben isten . . .
Lángoszlopoknak rendelé
A költőket, hogy ők vezessék
A népet Kanaán felé . . .

Kevesen hallgatnak rájuk, mert nem tudják magokat központokká tenni. Zászlójokon nincs semmi jelszó, s működésökben

¹⁾ Hervadt rózsaszála tizenöt tavasznak . . . mondja Etelkéről.

Csak úgy lézengek, mint az ősz virága,
Mely minden szellő érkezésével
Egy-egy megszáradt szírmot hullat el.
(*Beh szomorú ez az élet én nekem. . .*)

De a halál majd szemeinket
Szelid, lágy csókkal zárja be,
S virág kötéllel, selyem párnán
Bocsát le a föld mélyibe . . . (*A XIX. sz. költői.*)

Ha én kedvesemről gondolkodom,
Egy-egy virág minden gondolatom. . .
(*Ha én kedvesemről. . .*)

Mint szelid tavaszi
Esző a rózsára,
Úgy hulldogál csókok
Ajkamra, orcámra:
Mindenik cseppjéből
Egy-egy virág terem . . .
Csókszaporos tavasz,
Virágos szerelem . . .

Továbbá, a „Virágok“, „Szeptember végén“, „Búcsú“ stb. ez. költemények.

sem lehet megjelölni valami határozottabb irányt. Épen ezért a nagy közönség könnyen nélkülözheti őket, s naponként több és több híve lesz a prózának, úgy annyira, hogy ma már gyakran olvashatni egyik kitűnő prózairónkról, hogy ő az ország első „korszorus költő“-je. Pedig tehetség elég van, s a közönség is hálás szokott lenni a legkisebb szivből fakadt hang iránt is, ha úgy van mondva, hogy megértheti. Bizonyítja ezt különösen a Tóth Kálmán példája, ki öt-hat kedves dalának, s néhány általánosan kedvelt jelzőjének köszönbeté sirjáig tartó népszerűségét.¹⁾ Lehet, hogy az átmeneti korszak rázkódásai, s a kor túlhajtott realismusa is káros hatással vannak a költészetre, de mi egyébben látjuk a valódi okot. Mind addig, míg a költészetre nincs tárgya, hanem céltalan álmadozásban, s üres ábrándozásban vész el: nem kap közönséget, a mely érdeklődjek iránta. A míg a költő elkülöníti magát a világtól, s kimért formákon csiszolt nyelven és elvont képeken gondolkodik, a helyett, hogy valóban elmélkednék, s keble őszinte érzéseire hallgatna: nem kap olvasót, a ki megértse, vagy vele együtt érezzen. S hogy e körülmények tényleg léteznek, egyszersmind annak is bizonyítékai, hogy Petőfi mindeig ideig csak külsőleg hatott költőinkre; azaz csak utánózták, a helyett, hogy tanultak volna tőle. Így, költőinket tekintve alig is lehet még szó Petőfi valódi hatásáról, de ha idővel nagy szellemi rokonaival egyetemben valójában is hatni fog: bármily „kalmár idöket éljünk“ is, a költő újból „szép szellemrésze lesz a hitvány anyagnak,“ s ismét uralkodni fog a nemzet szivén.

DR. CSERNÁTONI GYULA.

---

¹⁾ Hegedülnek, vigan muzsikálnak . . . Befűtta az útát a hó. . . Búza közé száll a dalos pacsirta . . . Benyújtottam a kalapom . . . Lemondani, lemondani, Könnyű nektek azt mondani . . . Minek is van a sziv, s a szivben szerelem? . . . stb. Jelzői közül pedig különösen szépek Búzavirág-szemű kis lány; Menyasszonykoszorus fejed stb.